

УДК: 811.111'42

Т. О. Євтушина

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
кафедра української філології і методики навчання фахових дисциплін,
кандидат філологічних наук, доцент

В. Ю. Затворницька

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
студентка спеціальності «Українська мова і література (мова і література англійська)» денної форми навчання філологічного факультету

**ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ
(НА ПРИКЛАДІ ПРОМОВ ПЕТРА ПОРОШЕНКА)**

У статті досліджено комунікативно-функціональний потенціал прецедентних феноменів у промовах як жанру політичного дискурсу чинного Президента України – Петра Олексійовича Порошенка. Уточнено поняття «політичний дискурс», «прецедентний феномен» та визначено їхні основні характеристики; висвітлено класифікаційні особливості прецедентних феноменів. З'ясовано статус, типи й джерельну базу прецедентних феноменів, які найчастіше використано в президентських промовах. Встановлено, що прецедентне ім'я, зокрема національно-прецедентне, є домінантним прецедентним феноменом у політичному дискурсі П. Порошенка. Досліджено функціональну значущість прецедентних феноменів у політичному дискурсі П. Порошенка.

Ключові слова: політичний дискурс, політична промова, прецедентний феномен, національно-прецедентний феномен, прецедентне ім'я.

Політичний дискурс є відображенням суспільно-політичного життя країни, загальних, національних і культурних цінностей. Аналіз політичного дискурсу дозволяє вивчити тактики та стратегії спілкування, визначити універсальні й національно-специфічні особливості політичного дискурсу.

Основи теорії політичного дискурсу закладені представниками кембриджської та оксфордської філософських шкіл у 50-ті роки ХХ ст., які проаналізували лінгвістичний контекст суспільної думки (Т. А. ван Дейк, Р. Барт, М. Фуко, Ю. Хабермас). В українському мовознавстві політичний дискурс став предметом студювання в працях О. І. Андрейченко, А. Д. Белової, А. П. Загнітка, Т. Ю. Ковалевської, Н. В. Кондратенко, Н. В. Кутузи, К. С. Серажим, Л. П. Нагорної та інших. Проте багатоплановість дослідження зумовлює доцільність і актуальність подальших наукових студій.

Мета статті – визначити комунікативно-функціональний потенціал прецедентних феноменів у політичному дискурсі чинного Президента України –

Петра Олексійовича Порошенка. Поставлена мета передбачала вирішення таких завдань: з'ясувати поняття «політичний дискурс», «прецедентний феномен»; визначити типи й джерельну базу домінуючих прецедентних феноменів президентських промов; дослідити функціональну значущість прецедентних феноменів у політичному дискурсі П. Порошенка.

Витлумачення політичного дискурсу (ПД) як інституційного різновиду дискурсивної діяльності людини актуально для праць багатьох науковців (В. І. Карасик, М. Л. Макаров, М. В. Піменова, К. С. Серажим, О. Й. Шейгал).

Вважаємо, що політичний дискурс – «це конкретний вияв політичної комунікації, що передбачає актуалізацію політичного тексту в комунікативному акті взаємодії політичного суб'єкта (політика, політичної сили, влади) та політичного об'єкта (аудиторії, електорату, виборця)» [1, с. 12].

ПД програмує адресата на певне бачення політичного майбутнього, містить ідеологеми та конвенційні структури, які можуть відбиватися в прецедентних феноменах.

У науковій літературі прецедентними феноменами (ПФ) вважають ті елементи, які мають надособистісний характер, перебуваючи в культурній пам'яті суспільства (Д. В. Гудков, В. В. Красних), які регулярно відтворюються з метою реінтерпретації в текстах певної культури (О. С. Переломова).

Услід за О. О. Селівановою наголошуємо, що «прецедентні феномени – це компоненти знань, позначення та зміст яких добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти» [4, с. 492].

Серед вербальних ПФ розрізняють прецедентне ім'я, прецедентний текст, прецедентне висловлення й прецедентну ситуацію [2, с. 47–48]. За широтою охоплення виокремлено в лінгвістиці соціумно-прецедентні, національно-прецедентні, універсально-прецедентні [2, с. 50–51].

Аналіз промов як жанру ПД чинного президента України свідчить про те, що П. Порошенко часто використовує ПФ, зокрема національно-прецедентні: «Для нас і зараз найактуальнішим залишається заклик **Великого Кобзаря** «обніміться, брати мої» [3 – 03.03.16]. Наведені рядки доводять, що Кобзар – це національно-прецедентне ім'я, пов'язане з людиною, яка уособлює відданість рідній землі, є символом України. Адже до національно-прецедентних феноменів належать ті мовні одиниці, що акумулюють у собі зміст, загальнозрозумілий і значущий для всіх представників національної спільноти та входять до національної когнітивної бази [2, с. 50–51].

Крім *Т. Г. Шевченка*, прецедентним мовно-естетичним символом української національної культури є *І. Я. Франко* – втілення величі духу, «вогонь в одежі слова»: «*Ми, українці, «живий вогник у сім'ї європейських народів і діяльні співробітники європейської цивілізаційної праці». Так казав Іван Франко*» [3 – 07.06.14].

Розширюючи символічне значення імені *Т. Шевченка* й *І. Франка*, П. Порошенко експлікує єдність української держави, зокрема невідокремленість її східних і західних земель.

Привертають увагу також інші фрагменти промов чинного президента України, у яких функціонально навантаженими є національно-прецедентне ім'я та висловлювання, джерельною сферою яких є наука та мистецтво, зокрема література: *«Як писав Григорій Сковорода у вірші «De libertate»: «зрівнявши все злото, проти свободи воно лиш болото»* [3 – 25.09.14]. Конкретний історичний образ великої національно-культурної ваги, яким би віддаленим у часі він не був, продовжує жити в динамічному духовному потоці сьогодення. Потрачання культурно-історичної постаті пов'язане з філософсько-історичними домінантами загальнокультурного процесу й об'єктивно їх виявляє. Відтак і образ *Г. Сковорода* є правдивим дзеркалом еволюційних процесів української політичної думки ХХІ століття.

Найчисленнішу групу національно-прецедентних імен у політичному дискурсі П. Порошенка становлять власне-українські прецедентні згадування літературного походження: *Олександр Олесь* [3 – 24.08.14]; *Микола Хвильовий* [3 – 16.09.14]; *Василь Симоненко* [3 – 25.09.14]; *Ліна Костенко* [3 – 24.08.15]. Такі ПФ виконують роль додаткового смислового навантаження, що виникає за рахунок певних фонових знань електорату.

Необхідною умовою успішного спілкування президента й виборців є їхня спільна зануреність в один шар культури, що дозволяє цілком сприймати мовну особистість політика. Ці національно-прецедентні феномени, зокрема цитування й імена, засвідчують єдність П. Порошенка з рідним народом, вирізняють його як носія національної свідомості: *«Я єсть народ, якого Правди сила / ніким звойована ще не була. / Яка біда мене, яка чума косила! / а сила знову розцвіла»*. Ці слова – проникливі, аж мороз шкірою. Из душі та серця великого поета *Тичини* вони вирвалися 71 рік тому. Під час іншої, ще тієї війни. Та вони такі злободенні, ніби сказані прямо сьогодні... [3 – 24.08.14]. Як правило, обов'язковими елементами цитування П. Порошенка є вказівка на автора чи джерело первинного тексту. Президент, на жаль, не розраховує на те, що адресат знає джерело цитування, демонструючи таким чином власну інтелектуальну перевагу.

Чинний президент України активно вживає в ПД національно-прецедентні феномени, джерелом яких є суспільна сфера, – імена історичних осіб, видатних українських політичних діячів минулого, цитування їхніх висловлювань під час промов: 1) першого президента УНР: *«І ще Михайло Грушевський <...> закликав не роздмухувати різниці, а розвивати почуття єдності, солідарності, близькості»* [3 – 22.01.15]; 2) автора першої славнозвісної конституції України 1710 року: *«Хоч би раз зазирнув до підручника, побачив би слова нашого гетьмана Пилипа Орлика...»* [3 – 21.12.14]; 3) ідеологів різних політичних течій: *Левко Лук'яненко, В'ячеслав Чорновіл* [3 – 24.08.16]; *«Як казав В'ячеслав Чорновіл, «нам потрібна багата людяна держава вільних, заможних громадян, упевнених у своєму майбутті». І «якщо ти віриш у себе й постановив – не вагайся. Іди, іди, іди...»* [3 – 24.08.16]; 4) публіцистів,

філософів: *«Історичний факт, – писав Дмитро Донцов у «Підставах нашої політики», – що жодна нація не визволялася лише власними силами»* [3 – 27.11.14] тощо. Під час сприймання таких ПФ у адресата виникають додаткові асоціації, які відтворюють інтенції мовця.

У промові з нагоди 25-ої річниці Незалежності України чинний президент використовує залежно від ступеня універсальності національно-прецедентні, зокрема власне-українські ПФ, функціональна вага яких підсилена соціумно-прецедентними (відомі будь-якому пересічному представнику того чи іншого соціуму) запозиченими за національною ознакою ПФ суспільної сфери з політичної підгрупи: *«Головний наш гарант – це є Збройні Сили України. Це куди серйозніше, ніж Будапештський меморандум»*; *«Епіцентром фундаментальних змін неодноразово ставав цей Майдан – Майдан нашої Незалежності»*; *«Це ми влаштували те, що Путін згодом назвав «найбільшою геополітичною катастрофою»* [3 – 24.08.16]. Зафіксовані ПФ виконують номінативну та здебільшого консолідувальну функції, оскільки П. Порошенко використовує особливо власне-українські ПФ для виявлення спільності та консолідації своєї ментально-вербальної бази та українців як об'єктів ПД. Чинний президент таким чином налаштовує нас, свідомих українців, зосередитися на досягненнях у матеріальній сфері, у рівні життя.

З метою підкреслення реалій економічної ситуації в Україні, які склалися у зв'язку з агресією Росії на сході країни, у межах одного ПД чинний український президент послуговується, як правило, повторювальними ПФ, зокрема власне-українськими й іменами запозиченого походження політичної сфери: *Донбас, Євросоюз, НАТО, Альянс, Мінські домовленості, Донбас, Кремль, Путін, Гітлер* [3 – 06.09.16].

Особливістю запозичених прецедентних імен і висловлювань суспільної сфери у промовах П. Порошенка є згадування про великого політика Вінстона Черчилля: *«Будь ласка, дайте мені процитувати Черчилля знову: «Мені дуже подобається повертатися до Канади. Нехай Бог благословить вашу країну»* [3 – 16.09.14]. Зазначимо, що головним досягненням Вінстона Черчилля в роки його правління було створення королівських військово-повітряних сил Великої Британії, тому не дивно, що Петро Порошенко звертається до цієї видатної постаті Європи, маючи на меті створити таку ж потужну армію в Україні.

Апелюючи до різних цінностей, П. Порошенко виділяє ціннісні домінанти, що утворюють когнітивний тезаурус його цільової аудиторії. Така апеляція викликає емпатію виборців, сприяє зменшенню дистанції між політиком і народом: *«Але ми віримо в те, що український прапор знову замайорить над багатонаціональним півостровом, чие етнічне, мовне та релігійно-культурне розмаїття так вразило свого часу генія польського народу Адама Міцкевича»* [3 – 25.09.14]; *«І Мейс, і Конквест, і багато інших американців відкривали світу правду про Голодомор»* [3 – 07.11.15]; *«...агресору краще згадати мурду пораду російського поета Володимира Маяковського: «Товарищ москаль,*

на Україну шукток не скаль»! [З –24.08.16] тощо. Як доводять тексти промов П. Порошенка, функціонально значущі численні вживання запозичених прецедентних імен і висловлювань, сфера походження яких – це літературне мистецтво.

У ПД чинного президента України фіксуємо прецедентні висловлювання не лише як цитати відомих діячів політики, літератури, а й фразеологізми: *поставлять Україну на коліна; важким каменем лежить на серці; з криком душі; каменем спотикання; стоять на позиціях українського державного патріотизму; свій шанс потрапити в ці тенета має кожен, у кого є гріх за душею* [З – 06.09.16]. Найпоширенішими та найефективнішими у прагматичному плані є трансформовані фразеологізми.

У багатьох політичних промовах П. Порошенка звучать християнські мотиви: 1) священні книги християнства: «Від усякого, кому дано багато, багато й вимагається». Ця мудра думка походить із *Святого Письма*» [З – 12.12.15]; 2) Ісуса Христа: «Глибоко символічно відзначати народження *Ісуса Христа*, адже він сказав: «Я світло для світу і хто піде за мною, не буде ходити в темряві, а матиме світло життя» [З – 06.01.16]; 3) апостолів: «...київські пагорби, якими ступала нога ще *Андрія Первозванного*» [З – 28.07.16]; 4) митрополитів: «Здійсниться пророцтво *митрополита Андрея*: «Україна увільниться від свого упадку та стане державою могутньою» [З – 29.07.15] тощо. Апелюючи до загальнолюдських цінностей та ідеалів, запевняючи в перспективах мирного розвитку нашої країни шляхом залучення соціумно-прецедентних ПФ релігійної сфери, П. Порошенко нагадує у своїх промовах громадянам про основні закони, яких необхідно дотримуватися заради стабільності, стійкості та спокою в Україні.

Отже, використання прецедентних феноменів у політичному дискурсі Петра Порошенка, з одного боку, свідчить про рівень сформованості комунікативної компетенції чинного президента України та сприяє реалізації її мовленевих інтенцій – з іншого. Перспективою подальших досліджень є поглиблене лінгвістичне вивчення політичного дискурсу П. Порошенка.

Література

1. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс : Текстуалізація реальності : [монографія] / Н. В. Кондратенко // Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова; Відп. ред. докт. філол. наук, проф. О. В. Александров. – Одеса : Чорномор'я, 2007. – 156 с.
2. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология / В. В. Красных. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2002. – 283 с.
3. Промови, виступи, звернення Президента України Петра Порошенка. – [Електронний ресурс] // Офіційне інтернет-представництво. Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/speeches>
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : [термінологічна енциклопедія] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.

References

1. Kondratenko N. V. Ukrainian political discourse : Tekstualization of reality : [monograph] / N. V. Kondratenko / Odessa : Black Sea, 2007. – 156 p.
2. Krasnyh V. V. Ethnopsycholinguistics and linguistic culturology / V. V. Krasnyh. – М . : ITDGK «Gnosis», 2002. – 283 p.
3. Speeches, appearances, appeals of President of Ukraine of Petro Poroshenko. – [Electronic resource] // the Official representative internet-office. Access mode: <http://www.president.gov.ua/news/speeches>
4. Selivanova O. O. Modern Linguistics : [terminology Encyclopedia] / O. O. Selivanova. – Poltava: Dovkilliya-K, 2006. – 716 p.

Ievtushyna T., Zatlornytska V.

PRECEDENT PHENOMENA OF POLITIKAL DISCOURSE (BASED ON PETRO POROSHENKO'S SPEECH)

The article examines the communicative and functional potential of precedent phenomena in speeches as a genre of political discourse of the current Ukrainian President – Petro Oleksiyovych Poroshenko. The concept of «political discourse», «precedent phenomenon» are clarified and their main characteristics are identified; peculiarities of classification precedent phenomena are established. The status and types of precedent phenomena which are often used in presidential speeches is found out. The peculiarities of the source base of precedent phenomena in P. Poroshenko's political discourse are examined. The precedent name including the national precedent name is a precedent-dominant phenomenon in P. Poroshenko's political discourse. It is established that the precedent name including the citation and names demonstrate unity with his nation, distinguish him as the bearer of the national consciousness. It is also investigated the functional nature of precedent phenomena in P. Poroshenko's political discourse. Based on the factual material concluded that the current President of Ukraine deserves approval and needs linguistic study. With confidence we can say about the creation and existence of the verbal P. Poroshenko's style.

Key words: *political discourse, political speech, precedent phenomenon, national precedent phenomenon, precedent name.*